

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ РИБАЛЬСЬКИХ ЗНАРЯДЬ

Сергій Сіренко
УДК 639.2.081

У статті розглянуто етнологічні класифікації рибальських знарядь, які використовували в народному, промисловому та спортивному рибальстві. Уперше подано широку систематизацію рибальських пристосувань, розроблену автором з використанням досвіду вчених-попередників.

Ключові слова: класифікація рибальських знарядь, пастки, гачкові снасті, ударні снасті, колючі та допоміжні снасті, ловля руками, отруєння риби.

The article considers ethological classifications of fishing instruments of catching, which were used in ethnical, industrial and sporting fishing. Firstly proffers wide systematization of fishing adaptations, which is worked out by the author with the use of experience of scientist-predecessors.

Keywords: classification of fishing instruments of catching, traps, to the hook of tackle, shock cordages, prickly and auxiliary cordages, catching hands, poisoning of fish.

На сучасному етапі духовного відродження України важливого значення набуває всебічне вивчення народної культури. Створення узагальнюючих праць з української етнології потребує поглибленого дослідження всіх елементів традиційної культури українців, зокрема рибальства. Рибальським промислом як складовою народної культури вчені зацікавилися ще у XVIII ст. За цей час нагромаджено чимало матеріалів про знаряддя лову, проте досі не було створено чіткої класифікації снастей. Тому вирішення цієї проблеми на сьогодні є актуальним.

Об'єктом дослідження є класифікації рибальських знарядь. Перші спроби в цьому напрямі було здійснено в XIX ст. Поштовхом стало вивчення промислового рибальства. У додатках «Рисунки к исследованию рыболовства на Черном и Азовском морях» до дослідження М. Данилевського снасті поділено на «забори», сіткові, знаряддя та способи, які не належать ні до сіткових, ні до гачкових (табл. 1)¹. Як бачимо, у класифікації відсутня група гачкових снастей, хоча про неї згадано в тексті. Причина, напевно, полягає в тому, що укладачі не ставили за мету подати перелік усіх знарядь, а лише тих, які ввійшли до альбому.

М. Пономарьов поділяв знаряддя лову на чотири групи: 1) сіткові; 2) гачкові; 3) дерев'яні снасті; 4) промислові судна². До останньої автор зарахував і корабельні снасті (якорі, канати, весла, багри), що, на нашу думку, недоцільно, бо лише ускладнює класифікацію. Окрім того, сіткові й гачкові знаряддя та дерев'яні снасті й

промислові судна у класифікації перебувають на різних таксономічних рівнях.

Український етнолог П. Рябков поділяв рибальські знаряддя за способом лову на ставні та плаваючі, а за матеріалом виготовлення — на снасті з ниток, дерева, очерету, лози, гачків. Так, систематизація є дуже простою³. На жаль, застосовувати її нині недоцільно, оскільки сьогодні знаряддя виготовляють не лише з перерахованих матеріалів. Дослідник рибальства Н. Бородін використовував у XIX ст. класифікацію, за якою він також до снастей зараховував судна (табл. 2)⁴.

Розробляючи запитальник з рибальства, видатний український етнолог Ф. Вовк дотримувався поділу рибальських знарядь на дві групи: рухомі та нерухомі снасті. До першої він зараховував вудки, гачки, підсаки, сітки, неводи, мотулу, а до другої — вершу, жак, ятери, коти, загороди, ерики та кармак⁵.

Дослідник рибальства в Смоленській волості Ф. Домрачов наводить дві класифікації знарядь лову. За першою, снасті поділяються на гачкові та сіткові. До останніх належить невід — зимовий, озерний та літньо-річковий⁶. Друга класифікація ґрунтується на принципі місця використання снастей. Так, він виокремлює три групи: річкові, озерні та знаряддя, які використовують і в перших, і в других водоймах⁷. Обидві систематизації не є вичерпними. Вони орієнтовані лише на регіон, що досліджувався. Застосувати ці класифікаційні принципи для поділу морських знарядь можливо лише частково.

На початку ХХ ст. Департаментом землеробства Російської імперії було розроблено класифікацію рибальських знарядь (табл. 3)⁸, яку використовували для опису рибного промислу в Російській імперії. У цій систематизації вперше були використані терміни «віддіджувальні» та «обчарунковувальні» снасті. За допомогою перших відокремлюють рибу від води віддіджуванням через сіткове полотно. Обчарунковувальні — це ставні або плаваючі (які вільно плавають у воді) річкові і морські сіті, у яких риба заплутується (обчарунковується). Вдале застосування цих термінів засвідчили наступні дослідники, що розробляли систематизацію знарядь рибальства у ХХ ст.

У 20-х роках минулого століття Є. Суворов поділив знаряддя лову на такі групи: віддіджувальні, обчарунковувальні та пастки із сіток⁹. За цією класифікацією гачкові снасті не можна зарахувати до жодної групи, однак і в самостійну групу їх не виокремлено, що робить систематизацію недосконалою.

Російсько-радянський етнолог Д. Зеленін у книзі «Востоchnославянская этнография» (1927) під час опису рибальства намагався використовувати власну систематизацію знарядь. Проаналізувавши його матеріал, ми зробили спробу сформувати таку систематизацію (табл. 4)¹⁰. Д. Зеленін вважає, що вудка схожа на багор із приманкою¹¹, саме тому він зарахував її до ударної групи. На жаль, детального опису цього знаряддя автор не подає, що не дає нам можливості з'ясувати правильність його думки. Досліднику вдалося зафіксувати різновид зимової вудочки, яку сьогодні називають «драч». Заслугою класифікації Д. Зеленіна є те, що він уперше систематизував ударні снасті за принципом дії. На жаль, його науковий здобуток не був відомий місцевій громадськості, оскільки монографію було видано німецькою мовою.

У 30-х роках ХХ ст. в риболовній промисловості почалася активна пропаганда глибоководного лову. Під впливом цієї тенденції С. Малянський розробив систематизацію, відповідно до якої поділив снасті на дві групи: нерухомі і рухомі. Останні характерніші для глибоководного лову

риби (табл. 5)¹². Зовсім іншого підходу дотримувалися М. Кузнецов та Ф. Паромов. Вони поділили всі снасті за принципом застосування, технології та будови на такі групи: 1) колючі та пошкоджувальні; 2) штучні споруди; 3) пастки; 4) обчарунковувальні; 5) віддіджувальні (табл. 6). До пасток автори зарахували лише пастки, виготовлені із сіток, а до штучних споруд — усі дерев'яні пастки¹³. Засновник науки промислового рибальства Ф. Баранов у 30-х роках ХХ ст. розробив класифікацію за принципом дії. Згідно з нею, знаряддя лову поділено на п'ять груп: 1) зяброві сітки; 2) знаряддя на зразок невода; 3) трали; 4) пастки; 5) гачкові знаряддя¹⁴. Усі три систематизації орієнтовані лише на промислові рибальські знаряддя, що робить їх малоприйнятними для дослідників-етнологів.

Український етнолог П. Салій усі знаряддя лову звів до трьох типів, з яких особливо поширені: 1) невід, волокуша, волок, бредень, сітка, ава, мережа, матула та їх різновиди: ятір, вентер, жак, нереті, сак та ін.; 2) вудочки, блешні, козулі та подібні до них: перемети, кармаки, ости, остроги, сандолі; 3) їзи, коти, кітці та схожі до них: ерики, сежі, чаканки або дорожки¹⁵. На жаль, дослідник не назвав ці групи, не пояснив, за яким принципом він створював систематизацію. Умовно можна назвати ці групи так: перша — «сіткові» (якщо сак виготовлено із сітки, а не з лози); друга — «гачкові», третя — «перегородки». Недоліком є й те, що за такої класифікації незрозуміло, куди належать знаряддя лову, виготовлені з лози, соломі.

Інший український етнолог Д. Косарик виокремлював три групи рибальських знарядь: 1) індивідуальні (ловить один рибалка); 2) парні (ловить рибалка з помічником або два рибалки); 3) групові (декілька рибалок). Найчисельнішою є перша група, а до останньої належить лише невід¹⁶. Отже, систематизація Д. Косарика є зрозумілішою, ніж П. Салія.

Естонський етнолог А. Лутс поділяла рибальські снасті на три класи: 1) пасивний; 2) напівактивний; 3) активний¹⁷. На жаль, цю систематизацію дослідниця не чітко сформувала.

У 60-х роках ХХ ст. промисловики Азовського та Чорного морів розрізняли знаряддя лову за поширенням у регіоні. Вони виокремлювали дев'ять груп: 1) закидні неводи; 2) зяброві сітки; 3) великі пастки; 4) малі пастки; 5) гачкові; 6) капшуківі; 7) драги; 8) розпорні і сейнерні неводи; 9) інші (ті, які мало використовують у регіоні)¹⁸.

В «Українській радянській енциклопедії» знаряддя поділено на п'ять класів: 1) відціджувальні; 2) обчарунковувальні (ставні та плаваючі); 3) пастки; 4) гачкові снасті (наживні та самолови); 5) пристрої для лову риби за допомогою електроосвітлення¹⁹.

Науковець М. Андреев за основу взяв систематизацію професора Ф. Баранова, однак його класифікація має значні відмінності (табл. 7)²⁰.

Зовсім інший принцип поділу знарядь лову використав професор В. Войніканіс-Мирський. В основі його систематизації лежить зона дії рибальських знарядь. Зоною дії снасті називається той простір, у якому знаряддя захоплює рибу. Він також враховував принципи дії знаряддя та способи лову. Науковець виокремлює шість груп: 1) обчарунковувальні; 2) відціджувальні (неводи); 3) тралюючі; 4) стаціонарні (пастки); 5) колючі (гачкові); 6) інші. У свою чергу, деякі групи поділяються на підгрупи (табл. 8)²¹.

Таким чином, спільними для всіх класифікацій 60-х років ХХ ст. є групи «обчарунковувальні» та «відціджувальні», що ж стосується інших груп — тривали пошуки універсальної систематизації.

Систематизація науковця промислового рибальства В. Лукашова ґрунтується на двох основних класифікаційних категоріях — керування поведінкою риби та спосіб її захвату. Перший термін охоплює різноманітні дії, які доводиться чинити у зв'язку з переміщенням риби під впливом певних подразників. Знаряддя можуть: 1) приваблювати (риба рухається до них); 2) відлякувати (риба рухається від них); 3) паралізувати (риба втрачає здатність рухатися). «Захват риби» включає все те, що дає можливість виїняти рибу з води²². На сьогодні існує лише п'ять способів захвату

риби: а) обчарунковування; б) принцип лабіринту; в) рух сіткового полотна; г) гачком; г) насосом²³. Усі знаряддя лову можна класифікувати за методами управління поведінкою та захоплення риби. Комбінування останніх дає п'ятнадцять принципів дії знарядь лову, тобто:

1а, 1б, 1в, 1г, 1г,
2а, 2б, 2в, 2г, 2г,
3а, 3б, 3в, 3г, 3г.

Цифра означає спосіб керування поведінкою риби, а літера — спосіб її захвату. Якщо під час лову відбувається два способи керування (12, 13, 21, 23, 31, 32), то в поєднанні кожного з різним типом захвату отримуємо другу групу принципів дії знарядь лову:

12а, 12б, 12в, 12г, 12г,
13а, 13б, 13в, 13г, 13г,
21а, 21б, 21в, 21г, 21г,
23а, 23б, 23в, 23г, 23г,
31а, 31б, 31в, 31г, 31г,
32а, 32б, 32в, 32г, 32г.

Цифри означають спосіб керування рибою, а літера — варіант захвату риби. Приміром, 31в означає, що знаряддя лову спочатку приваблює рибу, потім паралізує її, а вилов відбувається за допомогою сіткового полотна. Дослідник розглядав також поєднання трьох способів керування рибою, зазначаючи, що таких знарядь лову поки що не існує²⁴. Отримані принципи дії науковець поділив на три класи. До першого ввійшли знаряддя лову з одним способом керування, до другого — з двома, а до третього — з трьома²⁵. Отже, за систематизацією В. Лукашова, одне й те саме знаряддя може належати до різних класів. Усе залежить від того, який принцип впливу на рибу обрано. Такий підхід робить класифікацію досить детальною, але водночас складною і незручною. Досить часто застосувати її до традиційних знарядь неможливо. Наприклад, незрозуміло, до якого варіанта захвату слід зарахувати такі способи лову, як виїмання риби руками у випадку глушіння довбешкою по льоду або ставлення верші без приманки.

Білоруський етнолог І. Браїм розглядав три варіанти систематизації знарядь лову. Згідно з першим, він виокремлював п'ять груп рибальських снастей: 1) сіткові; 2) ставні і рухомі пастки; 3) гач-

кові; 4) ударні; 5) додаткові пристрої до знарядь²⁶. Згідно з другим — сіткові та вудильні. Водночас ці дві групи він розділяв за принципом дії і способом лову на підгрупи²⁷. Третій варіант найчіткіший. Відповідно до нього, знаряддя лову поділяються на шість груп (табл. 9)²⁸. Особливістю систематизації І. Браїма є те, що вона ґрунтується на принципі дії снастей, і стала відомою широкому колу науковців і користувачів знарядь.

Оригінальною є класифікація способів вилову, розроблена німецьким ученим Пешем, а саме: 1) ловля риби без застосування знарядь (ручний лов); 2) із застосуванням індивідуальних знарядь; 3) стаціонарна («тиха») індивідуальна ловля; 4) з використанням тралів і неводів (масова ловля)²⁹. Цей поділ є досить незручним, адже деякі знаряддя можна зарахувати як до другої, так і до третьої груп. Тому українські етнологи М. Глушко та Ю. Гошко лише частково використали класифікацію Пеша. Вони розробили досконалішу схему: 1) без застосування спеціальних снастей (вилов руками); 2) застосування знарядь індивідуального користування; 3) стаціонарний («тихий») індивідуальний та колективний виллов за допомогою нерухомих снастей; 4) колективне рибальство за допомогою рухомих снастей³⁰. Саме за цією схемою М. Глушко описував і поліські знаряддя лову³¹.

У посібнику «Українське народознавство», (1994), рибальські снасті поділено, за класифікацією Д. Зеленіна, на такі категорії: 1) вудкові (гачкові); 2) ударні; 3) черпальні; 4) пастки; 5) перепони³². Як бачимо, назву гачкових снастей «колючі» було замінено на «вудкові».

Український учений В. Горленко у довіднику «Українська минувшина» чіткої систематизації рибальських знарядь не подає³³, але за матеріалами 1999 року, що ввійшли до книги «Українці», уже присутня класифікація (табл. 10)³⁴. На жаль, автор одні снасті включив до систематизації, а інші ні (верша, бредень, волок). Саки, підсаки, хватки вчений зарахував до ручних знарядь закидного лову, хоча логічно їх віднести до знарядь активного індивідуального лову.

Класифікацію рибальських знарядь у різний час досліджували В. Лунін³⁵ та А. Дми-

тренко³⁶. На сучасному етапі український етнолог А. Дмитренко у своїх працях використовує дві систематики: за принципом дії та за способом лову (табл. 11)³⁷. Дослідниця подає чіткі визначення кожної групи, що не завжди робили попередники. Її систематизація є простою і зручною у користуванні.

У рибній промисловості сьогодні послуговуються універсальною класифікацією, що ґрунтується на працях багатьох учених, таких як Ф. Баранов, М. Андреев, А. Трецов, В. Лукашов. Вона складається із п'яти груп, які у свою чергу поділяються на декілька підгруп (табл. 12)³⁸.

Класифікацію снастей у спортивному рибальстві здійснюють за поділом на спортивні та не спортивні (любительські) знаряддя. До спортивних належать різні види вудок та спінінг. Ф. Кунілов у книзі «Ловля риби на живця» чітко дав визначення спортивній і любительській ловлі, навівши переконливі приклади. Спортивна — це коли рибалка керує снастю під час клювання та вчасно підсікає, а любительська — це ловля знаряддями, які не потребують обов'язкової присутності рибалки³⁹. У 1980-х роках започатковано тенденцію систематизування насадок. Наприклад, Л. Єрлишин розрізняв блешні таких видів: 1) німецькі; 2) тяжкі; 3) девони; 4) турбіни; 5) змійкові; 6) малощумні; 7) блешні для швидких річок; 8) світлові; 9) «співаючі»; 10) ароматизовані; 11) зимові; 12) дрібні⁴⁰. На сьогодні існує значна різноманітність вудкових елементів, що зумовило виникнення їхніх класифікацій. Так, Д. Зарайський подає систематизації жилок, поплавків, катушок, поплавкових вудок⁴¹. Наприклад, він виокремлює такі види спінінга, якими сьогодні ловлять в Україні: 1) дуже легкий; 2) легкий; 3) середній; 4) важкий⁴².

Отже, як бачимо, створенням класифікації рибальських знарядь переважно займалися промисловці, а не етнологи. На жаль, їхніми доробками етнологи мало користувалися. Систематизації промисловиків здебільшого ґрунтуються на принципі дії знаряддя. Етнологів такий підхід не повністю задовольняє, оскільки він не охоплює всі традиційні снасті. Саме

тому вони розглядають знаряддя ще й за способом лову. У спортивному рибальстві значних успіхів досягли в систематизації насадок, зокрема і природних, які активно використовували в традиційному рибальстві.

На нашу думку, в українській етнології під час висвітлення рибальських пристосувань найдоречніше використовувати широку класифікацію, розроблену нами з використанням досвіду вчених-попередників (табл. 13). Цю систематизацію побудовано за принципом дії знаряддя та способом лову риби. Вона надає можливість систематизувати як традиційні снасті (річкові, морські), так і сучасні. Розглянемо групи та підгрупи цієї класифікації.

Найпоширенішим є спосіб ловлі риби за допомогою знарядь. Вони поділяються на пастки, гачкові, ударні, колючі та допоміжні.

Пастки — це рибальські пристосування або місця, влаштовані так, що риба, яка потрапить до них, буде пійманою. Пастки поділяються на ставні та рухомі. Ставні — це такі знаряддя лову, які поміщають у воду на певний час, поки туди не потрапить риба (раки, краби). Особливістю їх використання є те, що рибак встановлює снасть, а сам може займатися господарськими роботами чи відпочивати, тобто відбувається пасивна ловля. Ставні пастки поділяють на відкриті й закриті зверху та сітки. До перших двох належать знаряддя, які відповідно у своїй будові мають чи не мають верхньої частини. Відкриті зверху завжди височіють над водою. Підгрупа сітки — це власне ставні сіті, які не можна зарахувати до жодної підгрупи, оскільки в їхній будові відсутня верхня частина.

Рухомі пастки — це знаряддя лову, до яких риба (раки) потрапляє під час руху снасті водоймою, шляхом зачерпування та відчіджування води.

Гачкові — це знаряддя, які у своїй будові мають один або декілька гачків. Вони поді-

ляються на дві підгрупи: наживні та самолови. До першої належать снасті, на які чіпляють приманку. У свою чергу, вони поділяються на вудки та не вудки (інші). До підгрупи «самолови» належать знаряддя, які рибу зачіпляють під час проходження повз снасті.

Ударні — знаряддя, за допомогою яких глушать рибу.

Колючі — це снасті, якими наколюють рибу.

Допоміжні — знаряддя, які виконують другорядну функцію під час ловлі риби, підготовки місця для рибалення та виготовлення снастей тощо.

Менш поширеною на сьогодні є ловля без використання знарядь. Ці способи активно застосовували до 60-х років ХХ ст. До них належать ловля руками (ногами), отруєння риби та використання різних предметів, які не призначені для ловлі риби. Наведемо декілька прикладів. У гірських річках Карпат до 40-х років ХХ ст. у воду ставили глечик із прилиплою до стінок кашею. Уранці його виймали разом з линами⁴³. У с. Засупоївка (Київська обл.) жінки взимку під час задухи (нестачі кисню у водоймі) ловили рибу спідницями. З одного кінця полотно зав'язували, до іншого вставляли обруч із лози. До нього прив'язували палку, яку клали на лід так, щоб снасть не потонула. Усередину клали цеглину, аби розпрямити таке знаряддя. Зверху ополонку прикривали очеретом та присипали снігом. Риба, підійшовши до ополонки, намагається піднятися до поверхні води, але натрапляє на спідницю. Риба обходить її, запливши над нею зверху. Після поповнення організму киснем, опускається вниз, де потрапляє в пастку⁴⁴. Як бачимо, так заміняли кобзу чи вершу. Таку снасть ставили на ніч, а вранці виймали улов. Отже, запропонована нами класифікація є детальнішою і включає ловлю предметами, які мають інше функціональне призначення.

Таблиця 1

Класифікація рибальських знарядь за М. Данилевським

«Забори»		Сіткові			Знаряддя та способи, які не належать ні до сіткових, ні до гачкових
дерев'яні	сіткові	ставні	підйомні	накидні	
Приклади					
коти	аучаївські коти	сіжа, мережа	хватка, регеля	наметка	

Таблиця 2

Класифікація рибальських знарядь за Н. Бородіним

Знаряддя лову								
Судна			Знаряддя лову					
гребні	парусні	парові	Колючі ручні	Гачкові	Сіткові			Пастки
					ставні	плаваючі	неводи та подібні до них	
			Приклади					
			дротик гарпун острога сандова	ярус самолов багор	режак	поповка свінчатка	волокуша брідень трал невід ярига	морда ванда котци ятір

Таблиця 3

Класифікація рибальських знарядь Департаменту землеробства Російської імперії

№ групи	Структура	Приклади
1	Відціджувальні	неводи лиманні та морські, брідень
2	Обчарунковувальні	плаваючі сітки
		ставні сітки
		різні сіткові снасті
3	Колючі чи зачіпні	сандола, самолови
4	Пастки самодіючі	котци, гарди, ятери
5	Різні ручні снасті	накривка, черпак

Таблиця 4

Класифікація рибальських знарядь за Д. Зеленіним

№ групи	Структура	Приклади
1	Черпальні	сачок, хватка, підсака
2	Ударні	гострі
		тупі
3	Колючі (гачкові)	без приманки
		з приманкою
4	Пастки	дерев'яні
		із сітки
5	Тини	легкі
		міцні

Таблиця 5

Класифікація рибальських знарядь за С. Малянським

Нерухомі (стаціонарні)		Рухомі								
ставні сітки	пастки	плаваючі сітки	обкидні сітки	накидні сітки	трали		колючі			
					отер-трал	бім-трал	гарпуни	сандоли	гачкові	
									з приманкою	без приманки

Таблиця 6

Класифікація рибальських знарядь за М. Кузнецовим та Ф. Паромовим

№	Групи	Приклади
1	колючі та пошкоджувальні	острога, ярус, шашкова снасть
2	штучні споруди	тини, заколи, яз
3	пастки	«тайнік», стояк, рюжа, «мишеловка», ставний невід японського типу, ставний невід американського типу, котци, морда, бураки
4	обчарунковувальні	дрифтерна сітка, «пушчальниця», шестака
5	відціджувальні	трал, закидний невід, капшуківий невід, лампара

Таблиця 7

Класифікація рибальських знарядь за М. Андрєєвим

№ групи	Групи	Підгрупи
1	Відціджувальні	озерно-лиманні закидні неводи
		річкові і морські (нерівнокрилі) закидні неводи
		волокуші
		неводи з підзором
		донні неводи
		капшуківі неводи
		близнюкові неводи
		трали
2	Стаціонарні (пастки)	
3	Обчарунковувальні	
4	Гачкові	
5	Нові способи лову	

Класифікація рибальських знарядь за В. Войніканісом-Мирським

1	Обчарунковувальні	ставні сітки		
		рухомі сітки	річкові плавні сітки дрифтерні (морські плаваючі) сітки	
2	Відціджувальні (неводи)	закидні	річкові неводи	
			озерні неводи	
			морські неводи	
		обкидні	розпорні неводи	
			капшуківі неводи лампара	
3	Тралюючі	трали		
		снюрреводи (донні неводи)		
		драги		
		близнюкові трали	донні різноглибинні	
4	Стаціонарні (пастки)	закриті пастки (група ятерів)	рамні	
			ті, що котяться*	
			ті, що не котяться	
			комбіновані	
		ставні неводи		
		котци		
		закриваючі пристрої		
5	Колючі (гачкові)	гачкові	вудочки	
			гачкові снасті	наживні самолови
		остові	ости	
			гарпуни	
6	Інші			
* ятери, що котяться, у процесі лову можуть перекочуватися по дну водойми під дією течії				

Таблиця 9

Класифікація рибальських знарядь за І. Браїмом

№ групи	Структура		Приклади
1	неводи	зимові	
		літні	
		мутники (донні)	
		бредні	
		крига	
2	сітки	одностінні	
		тристінні	«тригубіца»
3	ставні пастки		язи, поплави, нерети, бучі, скрипка
4	рухомі пастки		волок, топтуха, кломля, сак
5	гачкові		донна і поплавкова вудки, дорожка, перемет, блешня
6	ударні		чакуха, багор, ости

Таблиця 10

Класифікація рибальських знарядь за В. Горленком

Структура	Засоби лову		
	індивідуальні		парні
Приклади	пасивні (стаціонарні)	активні	
	ятір перемет		ость, топтуха, крига, ковбані, бродак
			невід, косяк, мережі, сіті

Рибальські знаряддя						
Пастки				Гачкові		
ставні			рухомі	наживні		самолови
відкриті зверху	закриті зверху	сітки		вудки	інші	
Приклади						
завод	верша	ава	волок	донка	дорожка	самолов
коти	нерет	сітка на камбалу	павук	поплавкова	жерлиця	шашкова
скіпасть	ятір	стоячка	топтуха	спінінг	перемет	

* Класифікація розроблена С. Сіренком. – *Ред.*

Таблиця 11

Класифікація рибальських знарядь за А. Дмитренко

За принципом дії					За способом лову		
рухомі пастки	ставні пастки	ударні	колючі	гачкові	руками	отруєння водойми	знаряддям

Таблиця 12

Класифікація рибальських знарядь, яка сьогодні прийнята в рибній промисловості

№ групи	Структура		Приклади	
1	Обчарунковувальні (сітки)	ставні		
		річкові плаваючі		
		морські плаваючі (дрифтерні)		
2	Відціджувальні	неводи	закидні	аламан, кільцеві сітки
			обкидні	
		тралюючі	трали	
			розпорні трали	
			близнюкові трали	
	донні неводи	мутники		
3	Пастки (стаціонарні)	відкриті зверху		кефальний завод (Україна), мадрага (Туреччина) мережа, ятір, ванда
		закриті зверху	група ятерів	
		вудочки		
4	Колючі, гачкові або ті що пошкоджують	гачкові	самоловні	ярус, перемет
			наживні	
		холодна і вогнепальна зброя		
		засоби глушіння і отруєння		
5	Інші	рибовідціджувальні	рибонасос	
		водовідціджувальні	перегородки	

Таблиця 13

Класифікація рибальських пристосувань *

			Без рибальських знарядь		
Ударні	Колючі	Допоміжні	Руками/ногами	Отрута	Господарські речі
Приклади					
ковбешка	гарпун	бовт	—	бром	гличик
щемець	оста	квок	—	кукульван	кошик
	сандола	садок	—		спідниця

¹Рисунки к исследованию рыболовства на Черном и Азовском морях. Издание Министерства Государственных Имуществ. – С.Пб. : Хромофотографировано и печатано в Картографическом и Хромофотографическом заведении Н. Глыбова, 1871. – 16 с.

²Пономарев Н. В. Рыболовные снаряды и другие принадлежности рыбного лова, употребляемые в России / Н. В. Пономарев. – С.Пб. : Типография В. Демакова, 1889. – С. 1.

³Рябков П. Рыболовство в Херсонской губернии. Опыт статистико-экономического исследования / Павел Рябков // Сборник Херсонского земства. – 1891. – № 1. – Отд. 3. – С. 138.

⁴Бородин Н. Рыболовство / Н. Бородин // Энциклопедический словарь Брокгауза Ф. А. и Ефрона М. А. – С.Пб., 1899. – Т. 27. – С. 159.

⁵Програма до зібрання відомостей дотичних народної побутової техніки // Матеріали до українсько-руської етнології / за ред. Хв. Вовка. – Л. : друкарня наукового товариства ім. Шевченка, 1899. – Т. 1. – С. 6.

⁶Домрачов Ф. П. Краткий очерк рыболовства в Смоленском уезде (верховья р. Днепра и некоторые озера) / Ф. П. Домрачов // Вестник рыбопромышленности. – 1914. – № 6/7. – С. 207–208.

⁷Там само. – С. 208.

⁸Клер В. Орудия лова и ловцы района применения Русско-Румынской рыболовной конвенции / В. Клер // Вестник рыбопромышленности. – 1915. – № 3. – С. 132–133.

⁹Суворов Е. К. Предохранение сетей от порчи / Е. К. Суворов. – Петрозаводск : Петрозаводск типо-лит. Мурм. ж. д., 1925. – С. 8.

¹⁰Зеленин Д. К. Восточнославянская этнография / Д. К. Зеленин / пер с нем. К. Д. Цивинной; примеч. Т. А. Бернштам, Т. В. Станюкович и К. В. Чистова; послесл. К. В. Чистова. – М. : Наука. Главная редакция восточной литературы, 1991. – С. 100–106.

¹¹Там само. – С. 102.

¹²Малынский С. Глубевой лов рыб в Черном и Азовском морях / С. Малынский. – Ростов-на-Дону : Северный Кавказ, 1930. – 72 с.

¹³Кузнецов Н., Паромов Ф. Техника рыболовства / Н. Кузнецов, Ф. Паромов. – Архангельск : Северный Печатник, 1934. – С. 10–11.

¹⁴Баранов Ф. И. Техника промышленного рыболовства / Федор Ильич Баранов. – М. ; Ленинград : КОИЗ, 1933. – 474 с.

¹⁵НАФРФ ІМФЕ НАНУ. – Ф. 14–2, од. зб. 264, арк. 27.

¹⁶Там само. – Ф. 14, од. зб. 200, арк. 160.

¹⁷Лутс А. Эстонское морское рыболовство в XIX–XX веках / А. Лутс // Советская этнография. – 1959. – № 3. – С. 26–46.

¹⁸Сборник статистических сведений о рыболовных орудиях Азовского бассейна и прилежащих участков Черного моря / отв. ред. Д. И. Иванов. – М. : Рыбное хозяйство, 1963. – С. 4.

¹⁹Українська радянська енциклопедія / голов. ред. М. П. Бажан. – К. : УРЕ, 1963. – Т. 12. – С. 235.

²⁰Лукашов В. Н. Устройство и эксплуатация орудий промышленного рыболовства / Виктор Никифорович Лукашов. – М. : Пищевая промышленность, 1972. – С. 13.

²¹Войниканис-Мирский В. Н. Техника промышленного рыболовства / Вендиман Николаевич Войниканис-Мирский. – М. : Пищевая промышленность, 1968. – Ч. 1. Сетеснастное хозяйство и технолоия постройки рыболовных орудий. – С. 5–12; Войниканис-Мирский В. Н. Основы промышленного рыболовства / Вендиман Николаевич Войниканис-Мирский. – М. : Пищевая промышленность, 1969. – С. 8–13.

²²Лукашов В. Н. Устройство и эксплуатация орудий... – С. 14.

²³Там само. – С. 15–16.

²⁴Там само. – С. 17–18.

²⁵Там само. – С. 18.

²⁶Браим И. Н. Промысловые орудия и ремесленные изделия как памятники материальной культуры / И. Н. Браим. – Минск : Полымя, 1976. – С. 11–13.

²⁷Древляньський В. Т. Рибальство і його етнографічне вивчення / В. Т. Древляньський // НТЕ.– 1977. – № 1. – С. 88.

²⁸Браим И. Н. Рыболовство Белоруссии во второй пол. XIX – XX вв. : автореф. дис. ... канд. ист. наук : спец. 07.00.07 «Этнология» / И. Н. Браим. – Минск, 1973. – С. 13; Браим И. М. Рыбалоуныя прылады / Иван Мікалаевіч Браім // Этнографія Беларусі : Энцікл / Беларус. сов. энцыкл. ; рэдкал. : І. П. Шамякін (гол. рэд.) і інш. – Минск. : БелСЭ, 1989. – С. 437.

²⁹Рудольф В., Смоляк А. В. Рыболовство / В. Рудольф, А. В. Смоляк // Материальная культура. – М. : Наука, 1989. – Вып. – С. 159.

³⁰Глушко М., Гошко Ю. Рибальство / М. Глушко, Ю. Гошко // Этнографія України : навч. посіб. / за ред. С. А. Макаруча. – Л. : Світ, 1994. – С. 290.

³¹Глушко М. Рибальські снасті та способи їх застосування / Михайло Глушко // Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження / за ред. С. Павлюка, М. Глушка. – Л. : Інститут народознавства НАН України, 1999. – Вип. 2. Овруччина, 1995. – С. 19.

³²Українське народознавство: навч. посібн. / за ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. – Л. : Фенікс, 1994. – С. 334–335.

³³Горленко В. Види господарської діяльності / Володимир Горленко // Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. – К. : Либідь, 1993. – С. 51–54.

³⁴Горленко В. Рибальство / Володимир Горленко // Українці: Історико-етнографічна монографія : у 2 кн. – Опішне : Українське Народознавство, 1999. – Кн. 1. – С. 285–286.

³⁵Лунин В. И. Техника промышленного рыболовства / В. И. Лунин. – М. : Пищевая пром-сть, 1980. – С. 5.

³⁶Дмитренко А. Колекція рибальських пристосувань у Волинському краєзнавчому музеї / Алла Дмитренко // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. – Луцьк, 2009. – Вып. 4. – С. 61; Дмитренко А. Д. Традиційні промисли українців Західного Полісся в другій половині ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.05 / Алла Адамівна Дмитренко; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2000. – С. 108.

³⁷Дмитренко А. Привласнювальні форми промислів / Алла Дмитренко // Українська етно-

логія : навч. посіб. / за ред. В. Борисенко. – К. : Либідь, 2007. – С. 113–117.

³⁸Классификация орудий лова [Електронний ресурс] // Інфо-сеть. Первый в Рунете справочник по промышленному рыболовству. – Режим доступа : <http://www.info-set.kasimovset.info/class.shtml>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

³⁹Кунилов Ф. П. Ловля рыбы на живца / Ф. П. Кунилов. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.; Ленинград : Всесоюзное кооперативное объединенное издательство, 1938. – С. 5.

⁴⁰Ерлышин Л. А. Мастерская рыболова / Л. А. Ерлышин. – [2-е изд., доп.]. – М. : Физкультура и спорт, 1988. – С. 15–24.

⁴¹Зарайский Д. А. Все о рыбалке / Д. А. Зарайский. – Донецк : СКИФ, 2008. – С. 43, 48–49, 97–102, 119–121.

⁴²Там само. – С. 138–139.

⁴³НАФРФ ІМФЕ НАНУ. – Ф. 15–3, од. зб. 257, арк. 138-зв.

⁴⁴Запис С. Сіренка від 10.09.2009 р. в с. Засупівка Переяслав-Хмельницького району Київської області від п. Голованя (1941 р. н.).